

РАДИВОЈЕ БОЈОВИЋ
Народни музеј, Чачак

УДК 027.52

ПОКУШАЈ ОСНИВАЊА БИБЛИОТЕКЕ У ЧАЧКУ 1909. ГОДИНЕ

Културни развој Чачка у веку преображаја од паланке у градско средиште обележила је пресудна улога књиге и читања, поред осталог и као резултат пређеног пута од просветитељске идеје пренумераната, која је потстакла стварање првих библиотека до њиховог коначног обликовања и умножавања годишњим колима *Српске књижевне заједнице*. На самом крају овог периода, у време експанзије сценских програма и појаве кинематографских пројекција, дошла је замисао о оснивању прве професионалне културне институције у Чачку. Већ крајем XIX века запажено је да „поред осталих просветних и хуманитарних установа, постоји у Чачку од пре 30 година „Чачанска читаоница“ у којој се поред политичких листова читају и они, који спадају у оквир лепе књижевности. Негда је ова читаоница цветала, а сада једва животари.“¹

Посуштајање читалишта у културној активности варошких средина подстакло је Министарство просвете и црквених послова да оснивањем јавних библиотека институционализује основну културну делатност и успостави библиотечку мрежу у Србији. Почетком 1908. године основане су библиотеке у Пироту и Неготину, а од Главног просветног савета затражено мишљење за будуће активности на овом плану. Комисија, на челу са Миланом Јовановићем, начелником министарства била је мишљења да „за оснивање других нових библиотека треба извештај потражити од месних поли-

¹ *Просветне весице*, Љубић, бр. 2, Чачак, 7. фебруар 1899; *Градска библиотека у Чачку 1848-1998. Документи*, пр. Даница Оташевић-Радован Маринковић, Чачак 1998, стр. 15.

тичких и просветних власти“ о потреби и жељи за таквом установом, ранијем постојању читаонице или библиотеке и њеној имовини, читаности књига, просторним могућностима, учешћу округа и општине у њеном оснивању и редовном финансирању основне делатности. „После овога оцениле би се потребе и прилике других места, као што су Лесковац, Прокупље, Алексинац, Чачак, Крушевац, Јагодина, Ужице, Ваљево, Шабац, Пожаревац, Свилајнац и др.“² Крајем фебруара 1909. године затражени су и из Чачка „извесни подаци и обавештења, а представници политичких и просветних власти, према свом положају и своје угледу, у првом су реду позвани, да у томе изађу на сусрет министарству, које рачуна на њихов споразуман заједнички труд око извршења овог важног културног посла.“ Очекивања министра Андре Николића нису се испунила, па је он од окружног начелника 11. априла 1909. затражио да одмах обратном поштом пошаље тражени извештај са изјашњењем зашто није поштовао постављене рокове.³

Милан Доронтић, заступник начелника Округа чачанског, 14. априла 1909. године обавестио је Министарство просвете и црквених послова „да се у вароши Чачку и околини осећа потреба и жеља за оснивањем јавне библиотеке.“ Будућа библиотека могла је да рачуна на „известан број књига, без литерарне вредности“, скроман инвентар читаонице и њен простор у црквеној кући. У писму нема обавештења о читаности књига, али податак о 98 чланова Српске књижевне задруге у 1908. години указује на постојање заинтересованог аудиторјума.⁴ Имовина бивше Чачанске читаонице била је на руковању код два угледна грађанина, проте Сретена Михаиловића, њеног некадашњег председника, и учитеља Нинка Цветојевића.⁵

Прота Сретен Михаиловић рођен је 30. јануара 1854. године у Чачку. После гимназије завршио је Богословију у Београду. Најпре је службовао као учитељ у Котражи и Жежевици. У Српско-турским ратовима 1876-1878.

² Архив Србије, Министарство просвете, 1909, ф. 42, р. 103, Реферат Милана Поповића Министру просвете и црквених послова, П. бр. 1835, Београд 10. фебруар 1909. године; *Радња главног просветног савета, 981. редовни састанак 14. априла 1909. год.*, Просветни гласник, бр. 5, Београд 1909, стр. 346.

³ АС, МПс, 1909, ф. 42, р. 103, Распис Министарства просвете и црквених послова, П. бр. 2237, Београд 17. фебруар 1909. године; Писмо Министра просвете и црквених послова начелнику Округа чачанског, П. бр. 4755, Београд 11. април 1909. године.

⁴ *Број задругара XX кола (за 1911. год.)*, Српска књижевна задруга, бр. 8, Београд, 15. септембра 1912. године, стр. 81. У 1911. години било је 86 задругара.

⁵ АС, МПс, 1909, ф. 42, р. 103, Писмо Милана Доронтића, заступника начелника Округа чачанског министру просвете и црквених дела, П. бр. 5787, Чачак 14. април 1909. године; На овај документ први је указао Д. Никчевић, *Јован Н. Томић и библиотекарство у Србији*, Споменица Народне библиотеке Србије 1832-1982, Београд 1985, стр. 91.

године био је комесар артиљеријске бригаде Моравског кора. Рукоположен је за ђакона, а затим свештеника 1878. и добио парохију у Ласцу. На службу у Чачак прешао је 1885. За окружног протојереја изабран је 1892. године. Наредне деценије испуњене су његовим бројним активностима на обнови чачанске цркве и у друштвеном животу града. Био је професор веронауке у чачанској гимназији, председник варошке читаонице и оснивач месног одбора Црвеног крста. Од 1913. до 1915. боравио је у Велесу као изасланик Архијерејског сабора. Дуги низ година био је судију Великог духовног суда. Када је обновљена Патријаршија Српске православне цркве изабран је за њеног првог секретара. Са протом Миланом Гавриловићем приредио је „Споменицу јунацима изгинулим за ослобођење и уједињење 1912-1918. из Чачка и чачанске црквене оштине“ 1922. године. Био је покретач и уредник часописа „Преглед цркве епархије жичке“ и члан редакционог одбора библиотеке „Св. Лазар“. Поред објављених прилога из прошлости цркве „написао је исцрпну историју Чачка“, која је остала у рукопису. Био је одликован Орденом Светог Саве III и IV реда, напрсним крстом и Златном медаљом Црвеног крста. Умро је 7. фебруара 1937. године.⁶

Нинко Цветојевић рођен је 10. јуна 1863. године у Горњој Буковици у Азбуковачком срезу. Учитељску школу завршио је 1884. и најпре био учитељ у Лешници. У Чачку је службовао од 1887. године. После Првог светског рата био је управник Основне школе и наставник рачуна у Занатско-трговачкој школи у Чачку. Умро је 29. јануара 1932. године.⁷

Замисао Министарства просвете да Чачак постане један од библиотечких пунктова у земљи и жеља града да добије прву професионалну установу културе нису се оствариле. Потстицајни ефекат ове нереализоване идеје посредно се може сагледати из података о ратној штети причињеној у Првом светском рату књижном фонду обновљене читаонице, у којој „за време непријатељске окупације уништена је целокупна имовина, која је имала неколико хиљада свезака и била једна од најбогатијих библиотека наше отаџбине.“⁸

⁶ Архив Цркве у Чачку, 1927, грађа, Кондуитлиста свештенства Среза трнавског за 1927. годину; Ж. Алексић, *Једна скромна и рејка њрослава*, Преглед. Полуслужбени орган свештенства Жичке епархије, бр. 2-3, Чачак 1933, стр. 51-53; *Смрти њроше Срешена Ј. Михаиловића*, Преглед, бр. 1-2, Краљево 1937, стр. 42-44.

⁷ Ковиљка Летић, *Основне школе у Чачанском округу 1804-1914.*, Горњи Милановац 2000, стр. 173, 174, 217.

⁸ *Градска библиошека у Чачку 1848-1998.*, стр. 16; Податак да је библиотека града Чачка однета у Беч објавио је Љ. Дурковић-Јакшић, *Прилоџ њознавању сѡрадања Народне библиошеке Србије у Београду за време Првоџ свејскоџ рајша*, Археографски прилози, књ. 14, Београд 1902, стр. 174.

[Прилог]

Начелство Окр. чачанског

П№ 5787

14. априла 1909. год.

Чачак

Господину министру просвете и црквених послова

Према наређењу господина министра од 17. фебруара ове године П№ 2237 и наређењима од 18. марта ов. год. П№ 3723 и 11. априла ове год. П№ 4755, част ми је поднети следећи учтив извештај:

Свршеним споразумом о оснивању и отварању јавне библиотеке, како је предњим наређењем изложено, утврђено је:

1. Да се у вароши Чачку и околини осећа потреба и жеља за оснивање јавне библиотеке. Раније је постојала читаоница у вароши Чачку за дужи низ година са малим прекидима и у тој читаоници су се највише читали разни листови и држала јавна предавања по разним струкама. Читаоница не постоји више, а јавна библиотека није никад ни постојала. Од ове бивше читаонице остао је изванредан број књига, без литерарне вредности, а у готовом новцу има око 200 динара. Од ствари је остало: један већи сто, неколико столица и један мали стаклени орман за књиге. Све се ово налази у Чачку и свим овим рукују и располажу г. г. Сретен Михаиловић, прота бив. председник бив. читаонице и Нинко Цветојевић, учитељ. Све ово уступиће се и предати у својину јавној библиотеци ако буде отворена;

2. Округ је пристао да да локал за библиотеку. Но, данашњим споразумом утврдили смо: да локал овај буде у црквеној кући где има довољно просторија и где би најподесније место за библиотеку било и где је и раније читаоница постојала;

3. Округ ће давати сталну помоћ за библиотеку, величина исте одредиће се на првој идућој скупштини, а тако исто ће сталну помоћ библиотеци давати и Општина чачанска. Како је седиште среске канцеларије Среза трнавског у Чачку и како је народ овог среза најближи Чачку и исти би се најбоље могао оваком библиотеком користити, то ће и Срез трнавски, чији је сада старешина срески потписати, од своје стране унети у свој буџет извесну сталну помоћ. Величина свих ових помоћи за сада је непозната, али ће бити знатна, о чему ће се накнадни извештај поднети.

Част ми је учтиво умолити да се прими за сада овај извештај, који је за кратко време (један дан) могао бити утврђен, споразумом за то позваних личности, с учтивим извештајем да ће начелник округа г. Живојин Топаловић, послати тражено изјашњење, по повратку из ревизије по округу.

Заступа
Начелника округа
Начелник Среза трнавског,
Мил. О. Доронтић

[Споља:] Краљ. Срп. Министарство просвете и цркв. послова, 17. апр. 09.
Чачак, ПБр. 5204
Приказано г. министру; здружити са осталим актима. Б., 18. IV
909.

(АС, МПс, 1909, ф. 42, р. 103)

Резиме

Замисао Министарства просвете да Чачак постане један од библиотечких пунктова у земљи и жеља града да добије прву професионалну установу културе забележени су у преписци са начелством Чачанског округа. Заступник начелника Милан Доронтић обавестио је 14. априла 1909. године министарство „да се у вароши Чачку и околини осећа потреба и жеља за оснивањем јавне библиотеке.“ О читаности књига и постојању заинтересованог аудиторијума говори податак о 98 чланова Српске књижевне задруге 1908. године. Будућа библиотека могла је да рачуна на „известан број књига, без литерарне вредности“, њен простор у црквеној кући и скроман инвентар некадашње Чачанске читаонице, који су сачували прота Сретен Михаиловић (1854-1937) и учитељ Нинко Цветојевић (1863-1932). Потстицајни ефекат ове нереализоване идеје посредно се може сагледати из података о ратној штети причињеној у Првом светском рату књижном фонду обновљене читаонице, у којој је за време непријатељске окупације уништено неколико хиљада свезака једне од најбогатијих библиотека у Србији.

ATTEMPT OF LIBRARY ESTABLISHMENT IN CHACHAK IN 1909

Summary

The project of the Ministry of Education Chachak to become one of the library places in the country and the wish of the town to get the first professional cultural establishment are noted in the correspondence with the county head office of Chachak. The deputy head Milan Dorontich informed the Ministry on April 14, 1909 „that the town of Chachak and the vicinity feel a need and wish for establishing of a public library“. The datum on 98 members of Srpska kwiževna zadruga in 1908 witnesses on reading of books and the existence of the public interest. The future library could count on „certain number of books without literary value“, its premises in the church house and a modest furniture of the former Čačanska čitaonica which had been preserved by the priest Sreten Mihailovich (1854-1937) and the schoolteacher Ninko Cvetoyevich (1863-1932)

The incentive effect of this not implemented project may be seen indirectly from the data on the war damage done in the First World War to the book funds of the restored Čitaonica when during the enemy occupation it had suffered a loss of several thousands of volumes of one of the richest libraries in Serbia.